

*Məmmədli Nərinə Eynullah qızı,
magistrant,
Bakı Biznes Universiteti,
Email: narmin93595@gmail.com*

KOMMERSİYA BANKLARINDA MALİYYƏ SABİTLİYİNİN TƏMİN EDİLMƏSİ

Maliyyə sabitliyi daha geniş şəkildə “maliyyə sisteminin real iqtisadi fəaliyyətləri rahat şəkildə asanlaşdırma bildiyi və sarsıntılar nəticəsində yaranan maliyyə balanssızlıqlarını aradan qaldırmağa qadir olduğu bir vəziyyət” kimi müəyyən edilə bilər. İqtisadi inkişaf sistemi üçün əsas şərtlərdən biri vətəndaşların və biznesin etibar etdiyi sabit və səmərəli maliyyə sisteminin mövcudluğudur. Mərkəzi Bank maliyyə sisteminə öz funksiyalarını səmərəli şəkildə yerinə yetirməkdə və böhranlara davamlı olmaqda kömək etməklə maliyyə sabitliyini daim nəzarətində saxlayır. Əsasən ölkə bankların-

dakı maliyyə sisteminin risklərini minimuma endirmək üçün addımlar atır və banklara sistem riskləri ilə mübarizə aparmağa kömək edir.

Maliyyə sabitliyi "maliyyə sisteminin qeyri-sabit olmadığı bir vəziyyət" kimi təyin edilə bilər. Bu, həm də maliyyə sisteminin üç komponentinin:

- maliyyə institutlarının;
- maliyyə bazarlarının;
- maliyyə infrastrukturunun sabit olduğu bir vəziyyəti ifadə edə bilər.

"Maliyyə institutlarının sabitliyi" ayrı-ayrı maliyyə institutlarının xarici institutların, o cümlədən hökumətin köməyi olmadan öz maliyyə vasitəçiliyi funksiyalarını adekvat şəkildə yerinə yetirmək üçün kifayət qədər sağlam olduqları şəraitə aiddir.

"Maliyyə bazarlarının sabitliyi" maliyyə aktivlərinin qiymətlərinin iqtisadi əsaslardan əhəmiyyətli dərəcədə kənara çıxması və bununla da iqtisadi agentlərə vəsaitləri inamla cəlb etməyə və idarə etməyə imkan verən bazar əməliyyatlarının ciddi şəkildə pozulmasının olmadığı şərait deməkdir.

"Maliyyə infrastrukturunun sabitliyi" bazar intizamının rəvan işləməsinə təmin etmək üçün maliyyə sisteminin yaxşı strukturlaşdırıldığı və həm maliyyə təhlükəsizliyi şəbəkəsinin, həm də ödəniş və hesablaşma sisteminin səmərəli işlədiyi şəraitə aiddir.

Mərkəzi Bank ölkədə maliyyə sabitliyini təşviq etmək üçün alətlərini daim təkmilləşdirir.

Maliyyə sabitliyində nə baş verir:

- maliyyə sistemi vətəndaşların və müəssisələrin sərbəst vəsaitlərini səmərəli şəkildə kreditlərə və investisiyalara çevirir;
- maliyyə sistemi likvid və kapitallaşdırılmışdır və buna görə də böhranlara davamlıdır;
- ödənişlər və hesablaşmalar vaxtında və tam həcmdə aparılır;
- maliyyə sisteminin iştirakçıları riskləri diqqətlə qiymətləndirir və idarə edir;
- ayrı-ayrı maliyyə institutlarının çətinlikləri bütövlükdə sistemə şamil edilmir.

Maliyyə sistemi qeyri-sabit vəziyyətə düşdükdə, məsələn, maliyyə bazarının turbulentliyi və maliyyə institutlarının sağlamlığının pisləşməsi ilə, problemi həll etmək üçün ümumiyyətlə, kütləvi vəsait təchizatı tələb olunur. Tarixən, buna görə də Mərkəzi bank təbii olaraq maliyyə sabitliyinin təşviqi rolunu yerinə yetirmişdir, çünki o, fiat pul yaratmaq üçün müstəsna hüququ sayəsində dərhal böyük miqdarda likvidlik yeritmək qabiliyyətinə malikdir.

Maliyyə sabitliyi təkcə qiymət sabitliyi, Mərkəzi Bankın siyasət məqsədi üçün deyil, həm də iqtisadiyyatın sağlam inkişafı üçün mühüm tələbdir. Bunun səbəbi, maliyyə qeyri-sabitliyi iqtisadiyyat üçün ağır xərclərə səbəb olur, çünki maliyyə bazarlarında qiymət dəyişənlərinin dəyişkənliyi artır və maliyyə institutları və ya korporasiyalar iflas edə bilər. Bundan əlavə, belə bir zamanda iqtisadi inkişaf məhdudlaşdırıla bilər, çünki iqtisadi agentlər rəasional qərarlar qəbul etməkdə çətinlik çəkirlər və resursların bölüşdürülməsinin səmərəliliyi azalır.

Maliyyə sabitliyi necə ölçülür dedikdə, burada əsas məqsəd (qiymət sabitliyi) və əsas məqsədi ölçmək üçün göstərici (əsasən istehlak qiymətləri indeksi) olan pul siyasətindən fərqli olaraq, maliyyə sabitliyini təmin etməyə yönəlmiş makroprudensial siyasət daha çox keyfiyyət (yəni kəmiyyətlə ölçülə bilməyən) məqsədlərə əsaslanır. Və onların qiymətləndirilməsi üçün vahid universal göstəricilərə malik deyil. Bununla be-

lə, maliyyə sabitliyinin səviyyəsini ölçməyə kömək edən bir sıra göstəricilər mövcuddur. İqtisadiyyatda problemlə kreditlərin səviyyəsi, borc əmsalları, kreditin girov nisbəti və bir çox başqaları.

Kommersiya banklarının maliyyə sabitliyini qiymətləndirmək üçün müxtəlif ssenarilərdə (şokda daxil olmaqla) sistemin sabitliyi ölçülür:

- maliyyə institutlarının maliyyə münasibətləri öyrənilir;
- banklar və şirkətlər arasında sorğular aparılır.

Şoklara səbəb olan amillər və şokun ötürülmə yolları maliyyə liberallaşması və qloballaşmanın gedişindən sonra daxili və xarici maliyyə bazarları, maliyyə bazarları ilə maliyyə institutları arasında əlaqələrin güclənməsinin təsiri ilə çoxşaxəli və mürəkkəbləşmişdir. Bura təkcə ayrı-ayrı maliyyə institutlarının və ayrı-ayrı maliyyə bazarlarının sabitliyini təhlil etmək deyil, həm də daxili və xarici makroiqtisadi mühitləri nəzərə alaraq ümumi maliyyə sistemi baxımından sabitliyi qiymətləndirmək daxildir. Mərkəzi bank maliyyə sisteminin sabitliyinin təhlilində bu ehtiyacı ödəmək üçün çox uyğundur.

Uzun illərdir ki, ölkədə makroiqtisadi sabitlik formalaşmışdır. İnflyasiyanın hədəf dəhlizində formalaşması iqtisadi şərtlərdə müəyyənlik yaratmış və iqtisadi fəallığa mühüm dəstək vermişdir. Milli valyutamızın məzənnəsi ölkədə makro-iqtisadi sabitliyin başlıca lövbəri kimi çıxış etmişdir. Əldə olunmuş makroiqtisadi sabitliyi nəzərə alaraq ötən illərdə monetar şəraitin həm pulun dəyərinin azaldılması, həm də pulun həcmnin artırılması istiqamətində yumşaldılması həyata keçirilmişdir.

Ölkənin maliyyə sabitliyinin təhlil olunması üçün Mərkəzi Bank tərəfindən stress testlərin nəticələri müvafiq əmsallarda və hesabatlarda öz əksini tapır. Bu hesabat formaları aşağıdakılardır:

1. Balans hesabatı;
2. Mənfəət və zərər haqqında hesabat;
3. Ödəniş müddətinin bölgüsü cədvəli;
4. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat;
5. Kapitalın adekvatlıq əmsalı;
6. Ani likvidlik əmsalı;
7. ROE əmsalı;
8. ROA əmsalı;
9. Leverage əmsalı;
10. Birinci dərəcəli kapitalın adekvatlığı əmsalı;
11. Açıq valyuta mövqeyinin kapitala nisbəti əmsalı;
12. Xalis faiz gəlirlərinin ümumi gəlirlərə nisbəti əmsalı;
13. Likvid aktivlərə nisbəti əmsalı;
14. Vaxtı keçmiş kreditlərin kredit portfelində payı.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. “Mərkəzi Bank haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”.
2. Azərbaycan Respublikasının “Maliyyə Sabitliyi Şurası”-nın yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı. Bakı, 2016.
3. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının “pul və maliyyə sabitliyi siya-

sətinin əsas istiqamətləri” barədə bəyanatı. Bakı, 2016.

4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016 cı il 6 dekabr tarixli fərmanı ilə təsdiq olunmuş Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair “Strateji Yol Xəritəsi”. Bakı, 2016.

5. Bəşirov R.A. “Bank işi”. Bakı, 2007.

6. Z.F.Məmmədov “Bank fəaliyyətinin əsasları” Bakı, 2011;